

Милица Петрић¹

ОШ „Јован Јовановић Змај” Обреновац

Гордана Глишовић

ОШ „Димитрије Туцовић” Краљево

АМБИЈЕНТАЛНА НАСТАВА ПРИРОДЕ И ДРУШТВА

Сажетак: Рад има за циљ да укаже на значај амбијенталне наставе у настави природе и друштва. У првом делу рада дате су специфичности развоја деце узраса од првог до четвртог разреда основне школе. У другом делу рада приказана је улога учитеља у раду са децом. Трећи део рада односи се на карактеристике амбијенталне наставе. Четврти део анализира ефекте примене амбијенталног учења, док је у петом делу представљена амбијентална настава природе и друштва.

Кључне речи: амбијентална настава, природа и друштво, учитељ, ученици, основна школа.

Увод

Са једне стране је у школском учењу фаворизовано усвајање крајњих продуката научног истраживања, док са друге стране учење кроз амбијенталну наставу одликује висок степен усвајања научног начина размишљања и ангажовања ученика кроз истраживачке процедуре уочавања, издвајање и прикупљање материјала. Упркос предностима које амбијентална настава има у поређењу са традиционалном наставом, када је у питању реализација наставе природе и друштва, истраживање које су спровели Радивојевић и Јелић (2016) показује да у настави природе и друштва амбијентална настава није довољно заступљена у складу са програмским могућностима, мотивацијом ученика и квалитетом знања који се посредством учења у оквиру природног амбијента стиче. Разлог за овакво стање може да се сагледа у ставовима које просветни радници имају када је у питању оцењивање њихових компетенција у теоријском познавању амбијенталне наставе и њеном планирању

¹ petric.milica@yahoo.com

које оцењују као високе, док занемарују или не придају довољан значај фази вредновања рада и сређивања података, тј. материјала који је на терену прикупљен (Радивојевић и Јелић, 2016).

У виду најчешћих проблема приликом спровођења амбијенталне наставе долази до појаве недовољне мотивисаности просветних радника, великог утицаја традиционалне наставе, недовољног искуства у погледу припреме и организовања амбијенталне наставе и потешкоћа при реализовању оваквог вида наставног рада.

Рад има за циљ да укаже на значај амбијенталне наставе у настави природе и друштва. У раду се износе специфичности развоја деце од првог до четвртог разреда основне школе и улога учитеља у раду са децом са једне стране, и карактеристике амбијенталне наставе, ефекти примене амбијенталног учења са друге стране, како би на крају била приказана амбијентална настава природе и друштва.

Специфичности развоја деце узраста од првог до четвртог разреда основне школе

Ученици млађих разреда основне школе обухваћни су периодом интензивног развоја: конгитивни, социјални, сензомоторни. Већи број аутора слаже се да је детињство могуће условно поделити на следеће периоде:

- прво детињство (од прве до друге године живота);
- рано детињство (од друге до шесте године живота);
- средње детињство (од шесте до девете године живота) и
- позно детињство (од девете године до пубертета) (Трој, 1957).

Од стране Жлебника (1972) детињство је подељено у следеће категорије.

- рано детињство (од прве до шесте, седме године): малишан (од прве до треће године), предшколско дете (од треће до шесте, седме године) и
- право детињство (од седме до једанаесте, дванаесте године): средње детињство (од седме до девете године), касно детињство (од девете до дванаесте године).

Виготски наводи уобичајену поделу детињства, која уз одређене

промене налази примену у оквиру школских уџбеника педагодије, и гласи овако:

- „пренатални период (од зачећа до рођења);
- период одојчади (приближно прва година живота);
- рано детињство (од прве до треће године);
- предшколско детињство (од треће до шесте, седме године) и
- школско детињство (од шесте, седме до једанаесте, дванаесте године)” (Виготски, 1996:23).

Када говоримо о границама у оваквим поделама неопходно је да истакнемо то, да су оне релативне и да постоји њихова условљеност како од стране природних предиспозиција тако и социјалних чинилаца.

Улога учитеља у раду са децом

У складу са циљевима и начелима васпитно-образовног рада, улога учитеља је да:

1. ствара услове за квалитетан живот, учење и развој деце, тако што ће:
 - организовати физичку средину (простор, средства, материјале);
 - организовати социјалну средину (начин груписања деце, временску организацију живота у установи и ван ње, стварати општу социјалну климу);
2. директно подстиче развој деце и учење тако што ће:
 - пружити подршку, помоћ и информације;
 - договарати се и учествовати у заједничким активностима;
 - моделовати понашање, поступке и технике;
 - предлагати активности, начине рада;
 - пружити повратне информације.

Структура и начин коришћења простора и материјала, социјални састав, правила и норме које регулишу социјалне односе и укупан живот у школској установи чине битан део „скривеног програма институције”. Због тога се организација физичке и социјалне средине не може одвајати од укупног васпитно-образовног деловања нити би смела да буде унапред униформно постављена полазећи од непедagoшких критеријума.

Истиче се да учитељ спроводи индиректне васпитне интервенције, да учитељ има улогу као посматрач, да постиже развој и учење, представља извор информација, док истовремено има и мотивациону улогу (Gilligan, 1998).

Индиректне васпитне интервенције – структурирање простора и материјала, временска организација активности и посебно начин груписања деце и отвореност установе, чине битан део васпитног програма и не могу се посматрати независно од основних начела и циљева школског васпитања нити прописати униформно за све средине и услове. Садржај и ритам рада у установи, начин коришћења простора и материјала, правила понашања, однос према учењу треба да буду смисаони, реалистични и доследни, како за децу, тако и за одрасле – учитеље, родитеље и друге.

Учитељ као посматрач – уочава индивидуалне особености детета, његове потребе, интересовања. Познаје узрасне карактеристике деце, установљава ниво развијености појединих особина, способности деце, потенцијала, сазнајних карактеристика, открива нове начине подучавања, открива чиме се баве деца и где проводе време, усаглашава средину према интересовањима. Открива стилове учења, уочава и прати интелектуалне и сазнајне промене код деце. Родитељима даје повратне информације и боље планира педагошку праксу.

Учитељ подстиче развој и учење – ствара поље сигурности полазећи од дечјих потреба и интересовања. Изграђује услове поверења, узајамности, безбедности у којима дете може да дела самостално и слободно у сарадњи са другом децом. Директном и индиректном педагошком интервенцијом отвара нова знања и моћи и нуди могућности за развој. Омогућава детету да само открива знања на једноставан начин и кроз јединствен доживљај света, открива индивидуалне истине. Максимално индивидуализује васпитне поступке у процесу учења, ради уважавања широког развојног распона унутар појединих узраста деце и брзине напредовања сваког појединог детета.

Учитељ као извор информација – сачињава избор информација, преноси информације и презентује садржај. Користи сликовни, симболички и манипулативни материјал и наводи децу да се њима служе. Објашњава, описује, уопштава, понавља, сумира. Извор је информација за дечија питања.

Мотивациона улога учитеља – користи постојећа дечија интересовања и развија нова. Развија унутрашњу мотивацију за учење (циљ

учења је сазнавање, задовољавање радозналости, савладавање вештинама и умењима) насупрот спољној мотивацији (сазнање за похвалу).

Карактеристике амбијенталне наставе

Од стране већег броја аутора истиче се да су основне одреднице амбијенталне наставе одређене у њеној дефиницији, да је реч о настави која чини део школског курикулума који се ван учионице организује, да физички контекст има посебан значај, да ученици уче посредством директног контакта са предметима сазнања, да се посредством ове наставе обезбеђује неговање и развијање ставова, вредности, осећања, вештина и понашања ученика, и да се знања на овакав начин стечена одликују функционалношћу и трајношћу (Andelković & Војковић, 2009). Радивојевић и Јелић (2016) истичу да је суштина дефиниције којом се одређује амбијентална настава у чињеници да је реч о посебној врсти наставе, тј. реч је о сваком организованом учењу којим се врши реализовање програмских садржаја ван учионице као уобичајеног школског простора, независно од места и времена трајања. Место извођења амбијенталне наставе може да буде природна средина (настава на ливадама, шумама, парковима, околним рекама, ботаничким баштама, зоолошким вртovima, њивама, итд.) и друштвена средина (настава у културно-просветним установама, здравственим установама, привременим субјектима и културно-историјским споменицима).

Амбијентална настава у поређењу са традиционалним наставом има низ предности. Предности амбијенталне наставе воде порекло из специфичних карактеристика овог вида наставе, и огледају се у промени услова које имају ученици и наставници, иновирању процеса наставе, примени кооперативних метода учења и ефикаснијој сарадњи са локалном средином. Приликом организације наставе у аутентичном амбијенту, неопходно је максимално искоришћавање ресурса самог амбијента. На пример, искористити специфичности самог амбијента у оквиру непосредног окружења школе – попут музеја, галерија, зоо-вртова, акваријума; у природи – попут њива, језера, бара, воћњака, равница; специфичности простора у месту и околини која имају историјски значај – попут тврђава, ископина, музеја, изложби, старих објеката, кућа; карактеристика културних, здравствених или индустријских простора – попут галерија, изложби, позоришта, здравствених институција, занатских радионица; амбијентална у руралној средини – попут

башти, дворишта, фарми (Анђелковић и Станисављевић Петровић, 2013).

Насупрот школи у природи која подразумева да у природном окружењу ученици проводе између пет и седам дана, и где се врши организовано смењивање васпитно-образовног рада и слободних активности, где се садржаји остварују у складу са наставним програмом, постоји могућност реализовања амбијенталне наставе током знатно краћег временског периода (током неколико сати). Начини реализације су специфични, активности нису строго дефинисане кроз наставни програм, с обзиром на то да се активности и садржаји великим делом прилагођавају условима амбијента у оквиру кога се врши реализовање наставе. Често обухватају и спортско-рекреативне елементе. „Такође, активности нису директно усмерене ка остваривању циљева само једног наставног предмета. Нудећи читаве системе потенцијалних искустава, могућности повезивања тих система и усвојених знања, амбијентална настава је отворена за мноштво дисциплина, како природних тако и друштвених” (Младеновић, Голубовић-Илић и Копривица, 2015: 133).

Ефекти примене амбијенталног учења

Амбијентална настава има велику подршку у оквиру теоријских схватања присталица контекстуалног учења у оквиру којих се истиче аутентичност самог амбијента који служи у виду извора сазнања, контекста за учење и поучавање и простора за практиковање знања и вештина које су усвојене (Bognar&Matijević, 2005). Иако се од стране аутора наводи већи број одредница амбијенталне наставе, Анђелковић и Станисављевић Петровић (2013, 2014) истичу четири основне одреднице за које је могуће потпуно оправдано и аргументовано тврдити да пружају допринос побољшању квалитета наставе и чија би примена значајно могла да допринесе да се превазиђе недостатак који савремена настава има. Реч је о:

- директном контакту са предметима сазнања;
- примени разноврсних стратегија наставе;
- интегрисаном приступу настави; и
- позитивној разредној клими и атмосфери.

Природни услови обезбеђују најбоље могућности у погледу разумевања и схватања природних и друштвених појава, рад ван учиони-

ца је деца посебно занимљив, деца имају непосредан контакт са предметима и појавама у оквиру природе и друштва, услед чега постоји знатно већи степен мотивације, радозналости и жеље за сазнавањем у условима амбијенталне наставе у поређењу са уобичајеним условима у учионици. Уз позитиван утицај који амбијентална настава има када је у питању мотивација ученика, њена предност се огледа у чињеници да ученици имају могућност да кроз самостално истраживање и директни контакт са великим бројем разноврсних извора знања, сопствене активности у изворном контексту обезбеде практична знања и вештине, прошире своја искуства, кроз шта у исто време бива обезбеђено остваривање принципа повезаности теорије са праксом и наставе са животом. Постоји могућност да се успешно реше проблеми и критички анализирају истраживане појаве искључиво уколико ученици пре тога доживе искуство у физичким појавама, процесима и објектима. Овакав вид искуства се најбоље стиче посредством непосредног контакта са објективном стварношћу. Знања, вештине и умења која су стечена кроз амбијенталну наставу имају већу трајност и применљивост, где ученици постају свесни да је откривање истине могуће уз помоћ активног размишљања, а не само кроз примање информација (Borić, Škugor & Perković, 2010).

Кроз примену амбијенталне наставе обезбеђује се свесна активност и мисаона активација ученика, интензивније развијање ученичких способности да прате, уочавају, пореде, узрочно-последично повезују појаве, процесе и односе, док се истовремено врши оспособљавање ученика за самообразовање. Амбијентална настава даје допринос да се повећају конгитивне способности ученика. Уз позитивне ефекте амбијенталне наставе у погледу психомоторне сфере, позитивне ефекте је могуће учити и у оквиру конативне сфере, која чини сегмент моралног васпитања и развоја. Код ученика долази до развијања комуникативних вештина, способности сарадње са другима у оквиру групе и одељења, до веће слободе у изражавању ставова, мишљења, предлога и идеја које имају, развијања упорности, истрајности и одговорности у извршавању задатака, док у исто време долази и до побољшавања њихове концентрације, перцепције, моторичких способности, спретности и снажљивости у погледу проналажења и коришћења различитих сазнајних ресурса.

Уз чињеницу да кроз амбијенталну наставу постоји могућност остваривања циљева и задатака различитих наставних предмета, нај-

шири спектар могућности за реализовање наставних садржаја амбијенталне наставе пружа се у склопу наставе природних наука. С обзиром на то да се амбијентална настава најчешће остварује у оквиру неког природног амбијента, локације, окружења, јасно је да су садржаји предмета свет око нас/природа и друштво погодни и пожељни за реализовање кроз примену амбијенталне наставе. С обзиром на то да овај предмет има комплексан, динамичан и интердисциплинарни садржај, постоје могућности да се реализовање наставе спроводи на различитим локацијама и у амбијентима који су аутентични, што је условљено креативношћу, мотивацијом и оспособљеношћу учитеља. Како би амбијентална настава била успешно реализовања, потребно је да учитељ поседује велика методична знања, али и да буде добар сарадник, планер и организатор. Са друге стране, потребно је и да школа поседује добру сарадњу са околним објектима који се сматрају потенцијалним амбијентима за извођење наставе и да обезбеђује одређене услове, попут просторних, наставно-техничких, срединских, кадровских и материјалних услова (Станојловић, 1999).

Амбијентална настава природе и друштва

Циљ наставног предмета Природа и друштво огледа се у упознавању себе, природног и друштвеног окружења које нас окружује и развијању способности за одговоран живот у таквом окружењу. Задаци наставног предмета Природа и друштво огледају се у:

- развијању способности запажања основних својстава које имају објекти, појаве и процеси у окружењу и уочавању повезаности између истих;
- развијању основних појмова везаних за природно и друштвено окружење и повезивању истих;
- развијању основних елемената логичког мишљења;
- развијању радозналости, интересовања и способности да се окружење упознаје активно;
- оспособљавању ученика да уче и проналазе информације самостално;
- интегрисању искуствених и научних сазнања у оквиру система појмова из области природе и друштва;
- стицању основне научне писмености и стварању основа намењених даљем учењу;

- усвајању тековина цивилизације и упознавању могућности да се оне очувају, рационално користе и дограђују;
- развијању еколошке свести и разумевању основних елемената за одрживи развој (О програму наставе и учења за четврти разред основног васпитања и образовања, 2019, 2020).

Матијевић (2015) истиче да се циљеви и задаци који су постављени реализују првенствено посредством наставног процеса у школи, који бива обогаћен другим облицима активности у склопу школског програма. За потребе предмета природа и друштво погодно је реализовање организованих посета, шетњи, излета, наставе у природи, осмишљених екскурзија, зимовања и летовања ученика и свих осталих облика амбијенталног учења. Уз коришћење уџбеничких комплеката који су званично одобрени за сваки разред, током реализације програма за предмет Природа и друштво препоручује се примена проширене литературе и других извора информација, као што су штампани, аудио-визуелни и електронски медији, аутентичних и друштвених и природних извора у виду најреалнијих показатеља стварности, појава и процеса у оквиру окружења (Матијевић, 2015).

Из специфичности наставе природе и друштва које се у њеној интердисциплинарности огледа произилази да је потребно велики број садржаја реализовати у оквиру слободног простора, тј. изворног амбијента. Од стране ученика је радо прихваћена настава ван учионица, макар то била реч о настави у школском дворишту. Највећа вредност амбијенталне наставе природе и друштва огледа се у чињеници да је реч о искуственом и очигледном сусрету са непосредним окружењем, тј. појавом која се проучава, што има значајну мотивациону улогу када је у питању стицање знања везаних за објективну стварност. У концепцији амбијенталне наставе присутне су и васпитна и здравствена компонента учења кроз неговање позитивног односа према природном и друштвеном окружењу, боравак ученика на свежем ваздуху, лакше развијање способности посматрања, логичко размишљање, итд. Кроз непосредни чулни додир са проучаваним садржајима, ученици имају могућност да кроз примењивање кључних принципа у оквиру наставе природе и друштва (принцип очигледности, принцип систематичности и принцип друштвене повезаности и животне практичности) и у складу са стеченим појмовима и судовима, самостално врше откривање чињеница и извођење закључака.

Матијевић (2015) такође истиче да амбијентално учење пружа могућност најадекватнијег простора намењеног упознавању природе и друштва, тј. света око нас. Променљивост амбијента пружа могућност да се иста ствар сагледа са различитих аспеката у оквиру различитих околности и различитих појавних форми. Схватајући значај и погодности амбијенталне наставе, Младеновић, Голубовић-Илић и Копривица (2015) су спровели истраживање са циљем утврђивања ставова које учитељи имају везано за амбијенталну наставу и степен примене амбијенталне наставе током реализације садржаја предмета свет око нас/природа и друштво. Резултати које су добили потврђују да учитељи знају шта амбијентална настава представља, да је реализују када за то услови постоје и да сматрају да поседују услове који су неопходни како би се она реализовала. Учитељи имају став да би требало да се наставни процес са једне стране прилагоди ученицима, а са друге стране учитељима. Потребно је да обе стране уживају током процеса пружања и стицања знања, што може бити остварено кроз амбијенталну наставу. Истовремено, у истраживању које су спровели Младеновић, Голубовић-Илић и Копривица (2015), учитељи су имали став да је пожељно да учитељи, организатори и реализатори наставног процеса, у већој мери примењују погодности које амбијентална настава има, разноврсности садржаја света око нас/природе и друштва, стварајући пријатну атмосферу како себи, тако и својим ученицима, истичући да је потребно да се амбијентална настава у већој мери примењује приликом реализације садржаја света око нас/природе и друштва.

Важно је истаћи да учење у природном или друштвеном амбијенту захтева организацију која је добро осмишљена али и велику способност просветних радника да остварују основне етапе амбијенталне наставе које се односе на њено планирање, припрему, доследно извођење и сређивање података који су прикупљени на терену. Реч је о фазама које заузимају важно место приликом реализације наставних садржаја, услед чега не смеју да се занемарују.

Закључак

У овом раду се показало да амбијентална настава обезбеђује подстицање развоја способности, вештина и ставова ученика који самостално откривају и долазе до нових сазнања уз истовремено усвајање знања у оквиру адекватних амбијентата. Посебно је истакнута њена

предност у поређењу с традиционалном наставом, јер се кроз организовање амбијенталне наставе обезбеђује активност ученика, њихово осамостаљивање, стицање самопоуздања, организовање и планирање процеса усвајања знања.

У складу са чињеницом да се амбијентално учење реализује ван простора учионице, показује се да је она посебно значајна за предмет Природе и друштва. Ученици уживају у природи, јер се ту осећају слободно и могу да истражују. Уколико се подстичу да истраживачки и усмерено то чине, онда се остварује принцип очигледности који омогућава трајно усвајање знања. Такође је важно да се кроз амбијенталну наставу усмере ка правим, моралним и традиционалним вредностима: упознавањем са обичајима, културом, различитостима, историјским знаменитостима и уметностима кроз посете музејима, излете и екскурзије. Истовремено се социјализују, уче заједничком раду са другима и поштовању и уважавању других. Тако кроз игру, ненаметљивост и спонтаност у простору ван учионице и кабинета, стичу знања, веровања и васпитавање у духу тежње ка сталним откривањима себе и законитостима света којим су окружени.

Литература

- Анђелковић, С. (2008). *Integrated environmental tuition*. У: В. Тимовски (ур.), *Contemporary intentions in education* (стр. 111–118). Скопље: Универзитет Св. Кирило и Методије, Педагошки факултет Св.Климент Охридски.
- Andelković, S. & Bojković, D. (2009). Holistic and contextual learning and teaching in diferent environments in new educational paradygm. *Škola po meri*, 33–44.
- Анђелковић, С. Д. и Станисављевић Петровић. З. С. (2013). Интегрисана амбијентална настава у контексту реформских процеса у школи. *Иновације у настави*, 26/2, 100 –109.
- Анђелковић, С. Д. и Станисављевић Петровић. З. С. (2014). Амбијентална настава у функцији унаређивања квалитета наставног процеса. У: Павловић Бренеселовић, Д., Крњаја, Ж. и Радуловић, Л. (ур.) *Педагошки модели евалуације и стратегије развијања квалитета образовања* (стр. 169–179). Београд: Филозофски факултет Универзитета у Београду, Институт за педагогију и андрагогију.
- Виготски, Л. (1996). *Проблеми опште психологије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Vognar, L. & Matijević, M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.

- Borić, E., Škugor, A. & Perković, I. (2010). Samoprocjena učitelja o izvanučioničkoj istraživačkoj nastavi prirode i društva. *Odgojne znanosti*, 12/2, 361–373.
- Gilligan, R. (1998). The importance of schools and teachers in child welfare. *Child & Family Social Work*, 3(1), 13–25.
- Жлебник, Л. (1972). *Психологија детета и младих*. Београд: Делта-прес.
- Матијевић, Б. (2015). *Маиа и Раиа – Приручник за учитеље уз уџбенички комплет Свет око нас за први разред основне школе*. Београд: Издавачка кућа „Klett”.
- Младеновић, М. Ј., Голубовић-Илић, Б. И. и Копривица, Д. М. (2015). Амбијентална настава природе и друштва. *Узданица*, 12/2, 131–145.
- О програму наставе и учења за четврти разред основног васпитања и образовања*, Службени гласник РС, 1/2019 и 6/2020.
- Радивојевић, Д. и Јелић, М. (2016). Изванучионичка настава у настави природе и друштва. *Нова школа*, 11(1), 235–250.
- Станојловић, Б. (1999). *Организација и програмирање школе у природи*. Београд: Теаграф.
- Трој, Ф. (1957). *Дечја психологија*. Београд: Научна књига.

AMBIENT TEACHING OF NATURE AND SOCIETY

Summary: *The paper aims to point out the importance of ambient teaching in the teaching of Nature and Society. In the first part of the paper, the specifics of the development of children aged from the first to the fourth grade of primary school are given. The second part of the paper presents the role of teachers in working with children. The third part of the paper refers to the characteristics of ambient teaching. The fourth part analyzes the effects of the application of ambient learning, while the fifth part presents the ambient teaching of Nature and Society.*

Keywords: *ambient teaching, Nature and Society, teacher, students, primary school.*